

Др Илија
В. ПОПОВИЋ
географ
Чачак

Др Светислав
Љ. МАРКОВИЋ
професор машинског инжењерства
Виша техничка школа, Чачак

УДК: 008:061.237(497.11)“19”

Оснивање и рад културно-уметничких друштава у општини Чачак

Апстракт: Организовање културној и уметничкој раду аматера одувек је представљало значајну функцију друштвене заједнице као целине, али и њених сејменација (градова, села, већих предузећа). Радничка омладина, заједно са студентима, ђацима, просвећеним радницима, занатлијама и тирговцима, почела је да организује културно-забавни живот кроз рад културно-уметничких друштава. Тако је у Чачку на почетку XX века дошло до формирања првог Културно-уметничког друштва "Ђурашевић". Особна пажња у овом раду посвећена је периоду када су аматерска културно-уметничка друштва била најбројнија и најактивнија. То је деветна деценија прошлог века, коју смо назвали "златним добом" чачанског аматеризма у култури.

Кључне речи: културно-уметничко друштво, истре, секције, такмичења, постојећа друштва, браћимље, настали

Увод

У различитим временима и одређеним срединама аматеризам у култури је на различите начине вреднован (чешће је потцењиван него што му се придавао неки значај). Чачак и његова околина имали су високе узлете својих аматера у култури и уметности, али и дуге периоде застоја и криза. О том облику друштвеног рада није било значајнијих истраживања ни озбиљнијих покушаја да се начини некаква синтеза која би одредила било какве заједничке карактеристике друштава која су организовала аматерски културно-уметнички рад. О развоју аматеризма писало се узгредно и површно.

С обзиром да у Србији никада није владало економско благостање, поставља се питање да ли се у условима економског сиромаштва може развијати културни живот. Сигурно је да материјално стање представља важан предуслов духовног живота. Економско сиромаштво Чачка и његове околине нису били, нити су могли бити, препрека настајању карактеристичне културе и специфичних облика културног и уметничког изражавања аматера који су настајали и одржавани узгредно, уз тежак и мукотрпан рад.

Људи су се аматерском културном делатношћу бавили зато што су то волели. То и јесте битна разлика између професионалаца и аматера. Аматер се тиме бави зато што сматра да је то лепо, да је то слика његове личности, огледало његове душе. Зна он да постоје врхунски певачи, свирачи, играчи и глумци. Али, он не жели да остане само човек-потрошач или човек-посматрач. Жели да у томе и лично учествује, да буде

стваралац. Он ће певати, свирати, играти, глумити и сликати онако како може, како воли и како сматра да је лепо.

Наш обичан човек (сељак, занатлија, фабрички радник, чиновник, стручњак за хуманистичке, друштвене, природне и техничке науке) уметношћу се не бави као занимањем. Он зна и разуме да се у животу ратује и гине, умире и сахрањује, побеђује и трпе порази, радује и тугује, весели и ужива, пева и игра... Када уђе у аматерски ансамбл, њега не интересују леве и десне оријентације, не воли да се ту понавља оно што је његов обичан, свакодневни живот. Он је управо од тога побегао. Међу аматерима очекује да доживи барем привремено ослобођење од свакодневних брига. То јесте илузија и аматер је свестан тога, али њему је баш то потребно. За њега је аматерски културно-уметнички рад и користан и важан. Због тога га највише могу узнемирити они који тврде да та и таква уметност није за изабране, није за културне и цивилизоване. Да је то сељачка, радничка, чак примитивна уметност.

Дуго нису постојале (или су биле малобројне) установе и организације које би биле задужене за развој аматерског културног живота појединих месних заједница (сеоских и градских), већих предузећа, образовних уснова... Овај рад је посвећен организацијама које су биле задужене за културни и уметнички живот широких маса, односно културни аматеризам.

На основу извештаја Савеза аматера општине може се закључити да су се у 1980. години културно-уметничка друштва омасовила (у 20 друштава било је 2.307 чланова). Поред културно-уметничких друштава, група драмских аматера из Чачка основала је аматерско Народно позориште „Рајчевић” (касније „Раваси”). У прилог тврђњи да је то „златно доба” аматеризма указују и подаци о реализованим програмима у 1980. години: 205 програма и изложби, шест такмичења фестивала и сабора, три међународна гостовања, организовање пригодних програма за обележавање мајских и јулских празника, учешће на бројним свечаностима у радним организацијама и месним заједницама... Освојена су и прва места на републичким такмичењима (Фото-кино клуб Чачак, КУД „Богољуб Марић Коле” из Жаочана и КУД „Радиша Поштић” из Мрчајеваца). Изведене су 33 драмске представе, 166 концерата, шест пројекција филмова са дискусијом, 87 комеморација (углавном КУД „Абрашевић”). Наведене програме друштва су извела у сопственој организацији и организацији Савеза аматера. Већи део програма изведен је бесплатно (такмичења и свечаности). Дом културе из Чачка организовао је око 20 наступа наших и других културно-уметничких друштава.

Оснивање културно-уметничких друштава

Прво културно-уметничко друштво у чачанској општини основано још пре Првог светског рата. Наиме, 1905. године формиран је КУД „Абрашевић” у Чачку (и дан-данас активан), који је рад прекидао само у време балканских и светских ратова.¹

¹ Милан П. Ђоковић, Радован М. Маринковић, Милољуб С. Пантовић, „Црвена позорница”, осам деценија чачанског „Абрашевића”, Чачак, 1988, 9.

У Мрчајевцима су борци, повратници са Солунског фронта, формирали певачко друштво 1918. године. Оно је до 1923. радило као „Соколска чета“, да би исте године било основано Културно-уметничко друштво „Абрашевић“ у Мрчајевцима. Друштво је обновљено 1948. године под називом КУД „Радиша Поштић“.²

На предлог чачанских железничара 1934. године формирано је Железничко културно-уметничко друштво које 1955. године добија назив ЖКУД „Дуле Милосављевић“, по чиновнику који је страдао у НОБ (1942).³

Исте године (1934) формирано је и Културно-уметничко друштво у Бресници, које је после Другог светског рата обновљено под именом „Раде Станковић“.⁴

Културно-уметничка друштва основана после Другог светског рата.

КУД „Ратко Митровић“ формиран је 1949. године при истоименом војно-грађевинском предузећу. Радио је до 1953. године.⁵

Године 1950. у фабрици „Слобода“ основан је КУД „Слобода“ у Чачку (обновљен 1978).⁶

Културно-уметничко друштво фабрике „ЦЕР“ формирано је 1954, а после дужег прекида рада обновљено 1974. године.⁷

У Слатини је 1957. формиран КУД „Милица Вучетић“, а после прекида активности обновљен 1975. године.⁸

КУД „Радојка Филиповић“ основан је у Пријевору 1965, а обновљен 1977. године.⁹

Културно-уметничко друштво „Милица Ћусловић“ основано је 1969. године у Прислоници.¹⁰

Године 1974. формирана су културно-уметничка друштва „Исидор Пауновић“ у Миоковцима и „Надежда Симовић“ у Мојсињу.¹¹

Културно-уметничко друштво Фабрике резног алата Чачак основано је 1976. године.¹²

² Према подацима из архиве Милорада Јевђовића.

³ Подаци из брошуре КУД „Дуле Милосављевић“ Чачак 1947-1977. год. (без имена аутора), Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, Завичајни фонд бр. 3924, 3.

⁴ Међуопштински историјски архив Чачак (МИАЧ), Савез аматера општине Чачак (САЧ), К-3 Статути културно-уметничких друштава, клубова и секција и захтеви за пријем у чланство 1974-1990. године.

⁵ Јасминка Кнежевић, „Документа о оснивању КУД „Ратко Митровић“ у Чачку“, *Изворник*, др. 11, МИАЧ, 1995, 164-169.

⁶ Радован М. Маринковић, Миладин Вукосављевић, Никола Петковић, *Монографија „Слобода“ 1948-1988*, СОУР Слобода, Чачак, 1988, 123.

⁷ Подаци из упитника анкете коју су спровели аутори.

⁸ Подаци из упитника анкете коју су спровели аутори.

⁹ МИАЧ, САЧ, К-3 Статути културно-уметничких друштава, клубова и секција и захтеви за пријем у чланство 1974-1990.

¹⁰ Подаци из упитника анкете коју су спровели аутори.

¹¹ Подаци из упитника анкете коју су спровели аутори.

¹² МИАЧ, САЧ, К-3, Статути културно-уметничких друштава, клубова и секција и захтеви за пријем у чланство 1974-1990. године.

Следеће године (1977) формирано је Културно-уметничко друштво „Милисав Петровић” у Парменцу.¹³

Године 1978. основана су културно-уметничка друштва „Богољуб Марић Коле” у Жаочанима (обновљено је 1994. као КУД „Жика Живановић”), КУД „Прељина” у Прељини и КУД Дрвно-индустријског комбината „Сима Сарага” у Чачку.¹⁴

Културно-уметничка друштва „Ракова” у Ракови,¹⁵ КУД „Витомир Јовановић Курсула” у Горичанима и КУД „Танаско Рајић” у Љубићу формирана су 1979. године.¹⁶

Године 1980. формирана су културно-уметничка друштва КУД „Хаци-Продан Глигоријевић” у Трнави,¹⁷ КУД „Миодраг Никшић” у Милићевцима¹⁸ (обновило рад 1984, а од 1997. године радило као КУД „Шумадија”), Радничко КУД „Литопапир” и Аматерско КУД „Симо Урошевић” у Доњој Трепчи.¹⁹

Следеће године (1981) формирана су два културно-уметничка друштва: КУД Трговинског предузећа „Партизан”²⁰ и Омладинско КУД „Студент” у Чачку.²¹

У 1983. години евидентиран је рад КУД „Вучић Петровић” у Доњој Горевници, али без података када је основано.²²

КУД Фабрике опруга Чачак („ФОЧ-Лугови”)²³ и КУД Основне школе школе „Ратко Митровић”²⁴ у Чачку основана су 1985. године.

КУД „Бамби”²⁵ у Чачку онован је 1997, а две године касније и „Српски јелек” (1999).²⁶

Према томе, током ХХ века на територији Општине Чачак радило је и регистровано чак 31 културно-уметничко друштво.

Распад Југославије и велика економска криза у Србији у првој половини последње деценије прошлог века условили су или тренутни престанак рада или потпуно гашење већине културно-уметничких друштава. Данас су активни само КУД

¹³ Радован М. Маринковић, Драгољуб М. Вујовић, *Векови арменца*, Чачак-Парменац, 2009, 431.

¹⁴ МИАЧ, САЧ, К-3, Статути културно-уметничких друштава, клубова и секција и захтеви за пријем у чланство 1974-1990. године.

¹⁵ Подаци добијени од Млађа Ристановића, председника КУД-а.

¹⁶ МИАЧ, САЧ, К-3, Статути културно-уметничких друштава, клубова и секција и захтеви за пријем у чланство 1974-1990. године.

¹⁷ Ранко Симовић: Свезнање о Трнави, Завичајно друштво „Трнава”, Београд, 2009, 102.

¹⁸ Подаци добијени од учитеља Будимира Пауновића.

¹⁹ МИАЧ, САЧ, К-3, Статути културно-уметничких друштава, клубова и секција и захтеви за пријем у чланство 1974-1990. године.

²⁰ Подаци добијени од Драгована Кривокуће, председника КУД-а.

²¹ МИАЧ, САЧ, К-3, Статути културно-уметничких друштава, клубова и секција и захтеви за пријем у чланство 1974-1990. године.

²² МИАЧ, САЧ, К-3, Извештаји о реализацији програма Савеза аматера 1974-1990. године.

²³ Раденко С. Лазић, Лугови, Чачак, 1998, 12.

²⁴ МИАЧ, САЧ, К-3, Статути културно-уметничких друштава, клубова и секција и захтеви за пријем у чланство 1974-1990. године.

²⁵ Подаци добијени од Николе Новаковића, власника КУД-а.

²⁶ „За срце у јелеку, глас славуја и руке од злата”, *Чачански Вјес*, 30. април 2009. године.

„Абрашевић”, ЖКУД „Дуле Милосављевић”, КУД „ФРА”, КУД „Бамби” и КУД „Српски јелек” у Чачку, КУД „Танаско Рајић” у Љубићу, КУД „Радиша Поштић” у Мрчајевцима, КУД „Надежда Симовић” у Мојсињу и КУД „Миљасав Петровић” у Парменцу.

Савез аматера Општине Чачак

Дошавши на идеју да формирају Савез аматера Општине Чачак, аматери-ентузијастима су успели да обједине културно-уметнички аматеризам на подручју чачанске општине. Савез је својом активношћу радио на развијању и координирању рада на подручју града и села преко одговарајућих културно-уметничких друштава, секција и других облика организованог рада у аматеризму.

Оснивачка скупштина Савеза аматера Општине Чачак одржана је 10. децембра 1975. године. На Оснивачкој скупштини Споразум је потписао 10 аматерских удружења и то: Самоуправна интересна заједница културе Чачак, КУД „Рошци” (није заживело), ЖКУД „Дуле Милосављевић”, КУД „Абрашевић”, „ЦЕР” (сви из Чачка), „Радиша Поштић” из Мрчајеваца, Дом културе Чачак, КУД „Остра” из Остре (није заживело), КУД „Надежда Симовић” из Мојсиња и Културно-просветна заједница Рома из Чачка.²⁷

Савезу аматера приступила су и остала културно-уметничка друштва и секције ради координације рада и пружања стручне и финансијске помоћи. Преко Савеза аматера и Општине Чачак, културно-уметничка друштва су реализовала финансијски план за текућу годину и добијала стручну помоћ у руковођењу (уметнички руководилац-кореограф) и планирању наступа у локалној средини и региону, као и на републичком нивоу и приликом међународних наступа.

Активности културно-уметничких друштава

Активности културно-уметничких друштава углавном су реализоване преко Савеза аматера Општине Чачак, чији се програм састојао од низа активности:

- Такмичење села Србије
- Сабор народног стваралаштва Србије
- Сусрети другарства радника индустрије и рударства
- Републички фестивал сеоских драмских аматера (ФЕДРАС)
- Фестивал аматерских позоришта Србије
- Фестивал дечјих хорова Србије
- Фестивал омладинских хорова Србије
- Смотра ликовних аматера Србије
- Такмичење рецитатора Србије

²⁷ МИАЧ, САЧ, Савез аматера општине Чачак (САЧ), К-2 Правилници и самоуправни споразуми Савеза аматера 1975-1990. године.

Изложба уметничке фотографије Србије
Смотра књижевног стваралаштва
Прослава празника значајних за општину
Међурејубличка и међународна сарадња-гостовања
Стручно вођење.

Активности културно-уметничких друштава, секција и других облика аматерског рада најбоље је приказати према наведеним врстама активности.²⁸

Културно-уметничка друштва су своју активност реализовала преко секција које је свако друштво формирало према интересовању чланства и својим могућностима.²⁹ Најчешће су лимитирајуће биле материјалне могућности које су условљавале опремљеност секција.

При културно-уметничким друштвима углавном су формиране фолклорна, музичка, драмска, рецитаторска и литерарна секција. Код неких од њих радиле су и ликовна и књижевна секција.

Такмичење села Србије

Такмичење села Србије представљало је вероватно најмасовнију културну манифестацију аматера, која је имала такмичарски карактер у више дисциплина. „Такмичење села Србије од маја до маја”, како је гласио пун назив манифестације, одвијало се на три нивоа: општинском, регионалном и рејубличком. Победници са општинског такмичења стицали су право учешћа на регионалном, док су победници регионалних надметања ишли на завршно, тј. рејубличко. Друштвено-политичке организације Општине Чачак су сав посао око организовања овог такмичења повериле Савезу аматера.³⁰

Према Извештају за 1980. годину, у чачанској Општини се такмичило осам месних заједница: Пријевор, Прислоница, Парменац, Прелина, Мрчајевци, Мојсиње, Жаочани и Љубић (одустао, јер није имао културно-уметнички програм).³¹ Победник општинског такмичења, село Жаочани, победио је и на регионалном такмичењу у Жичи (3. маја 1980). На завршној свечаности Рејубличког такмичења села Србије у Зајечару од 19. до 22. јуна 1980. године КУД „Богољуб Марић Коле” из Жаочана проглашен је за свеукупног победника и освојио прво место у Рејублици (такмичење је преношено на ТВ).

²⁸ Дозвољени обим рада не омогућава детаљно презентовање свих активности културно-уметничких друштава у оквиру Савеза аматера. Опширније о овој теми може се наћи у поглављу „Културна делатност у Општини Чачак” у књизи Чачак и околина, која се припрема за објављивање.

²⁹ На основу извештаја о раду културно-уметничких друштава до којих смо дошли, не можемо хронолошки дати резултате рада, јер они не постоје.

³⁰ Поред друштвено-политичких организација и привредне структуре су финансијски подржале ову манифестацију која је за циљ имала преображај села.

³¹ Оцењиван је укупан рад месних заједница села (привредни развој, комуналне делатности и културно-просветни рад), који је вреднован и кроз наступ конкретног сеоског културно-уметничког друштва.

На општинском такмичењу села Србије у 1983. години учествовало је 14 села. Победник је била Месна заједница Мојсиње. Том приликом награђени су и МЗ Бресница (за унапређење пољопривреде), МЗ Премећа (за комуналне уређење села), МЗ Мрчајевци (за културну делатност), МЗ Жаочани (за развој делегатског система) и МЗ Љубић (за развој општенародне одбране и друштвене самозаштите).

Послове везане за организацију акције, а посебно њеног културног дела, за 1985. годину Општински одбор је поверио Савезу аматера. Такмичило се 15 села: Прељина, Ракова Прислоница, Љубић, Парменац, Мојсиње, Мрчајевци, Трнава, Жаочани, Бресница, Остра, Премећа, Врнчани, Рошци и Јанчићи. Културно-уметнички програм нису имали Остра, Рошци, Јанчићи, Врнчани и Премећа. За пољопривредну производњу су награђене месне заједнице Трнава, Рошци, Јанчићи и Врнчани, Мојсиње за комуналну изградњу, док је Парменац добио награду за развој делегатског система, а Жаочани за развој културе, Мрчајевци су били најбољи у развоју здравства, образовања и физичке културе, а Ракова по питању развоја система општенародне одбране и друштвене самозаштите. За свеукупног победника проглашена је МЗ Љубић село. На регионалном такмичењу (8. јуна) у Ратини Љубићани су извели изванредан програм.

Године 1987. у културно-уметничком делу такмичења учествовала су културно-уметничка друштва из Мојсиња, Слатине, Ракове, Парменца, Прељине, Мрчајеваца, Љубића, Тржаве, Доње Горевнице и Прислонице. На регионално такмичење у Великом Шиљеовцу пласирала се МЗ Прислоница (освојила треће место, са изузетно изведеним програмом КУД „Милија Ћусловић”).

Следеће године (1988) учествовало се 11 села на општинском такмичењу. Награђени су Трбушани, Пријевор, Мрчајевци, Мојсиње, Љубић и Прислоница. Прво место освојила је Трнава, која је освојила и друго место на регионалном такмичењу иза Медвеђе, која је била и републички победник. Стручна комисија је констатовала да су све месне заједнице напредовале у оцењивачким дисциплинама у току такмичења.

У 1990. години завршило се XVII такмичење села Србије (мај 1989-мај 1990). Такмичило се девет села: Прислоница, Пријевор, Трнава, Љубић, Лугови, Прељина, Мојсиње, Мршинци и Заблаће. Награђена су следећа села: Заблаће (за успехе у обради земље и унапређивању пољопривредне производње), Прељина (за унапређивање писмености, образовања и васпитања, здравстава и физичке културе), Трнава (за успехе у комуналној изградњи), Мршинци (за друштвену активност), Пријевор (за развој културе) и Прислоница (за успехе у развоју система општенародне одбране и друштвене самозаштите). Свеукупни победник овог такмичења било је село Љубић, које је представљало Општину Чачак на регионалном такмичењу.

Због недостатка изворне грађе нисмо могли да предочимо исцрпне податке о овом виду народног стваралаштва. Питање је да ли су сваке године учествовала села чачанске општине на овом такмичењу и да ли су редовно достављани извештаји Савезу аматера општине из којих је састављан Годишњи извештај. Морамо да констатујемо да је овај облик такмичења ангажовао све структуре сеоских заједница.

Носилац културно-уметничког програма била су културно-уметничка друштва. Села која нису има културно-уметничка друштва нису могла да учествују у овом облику такмичења, што је имало позитивни подстрек да и она формирају своја КУД.³²

Сабор народног стваралаштва Србије

Сабори народног стваралаштва Србије организовани су од 1972. до 1993. године (укупно 22 сабора).³³ Првих осам организовано је у Лесковцу, а потом у Жупском Александровцу и Тополи.

Према Извештају за 1980. годину наводи се да је Савез аматера Општине Чачак организовао девету Смотру изворног стваралаштва. У сарадњи са Међуопштинском културно-просветном заједницом Краљево и Месном заједницом Мрчајевци организован је пети Сабор изворног стваралаштва Региона Краљево у Мрчајевцима. Наступиле су 27. јуна екипе из општина Краљево, Горњи Милановац, Варварин и Сјеница, а 28. јуна Лучани, Тутин, Александровац и Чачак (КУД „Радиша Поштић” из Мрчајеваца и „Милисав Петровић” из Парменца). Екипа Чачка се квалификовала за Републички сабор у Александровцу (3. 4. и 5. октобра 1980), где су мрчајевачки аматери добили највеће признање.

Године 1983, ради уштеде на Такмичењу села Србије, оцењивачка комисија одабрала је најуспешније извођаче за Регионални сабор у Мрчајевцима (24. септембра 1983). Учествовале су екипе из општина Врњачка Бања, Трстеник, Александровац, Лучани, Краљево и Чачак. Представник Чачка, Мушка вокална група из Премеће, као и фолклорна група из Витановца, пласирале су се за Републички сабор у Тополи. Вокална група из Премеће добила је највише оцене.

И 1985. године вођено је рачуна о финансијама па Општински сабор није организован, већ је Оцењивачка комисија одабрала најуспешније групе и појединце за Међуопштински сабор. Те године Савез аматера и Месна заједница Мрчајевци учинили су велики напор да се ова манифестација поново одржи у Мрчајевцима. Сабор је одржан 20. и 21. септембра. Учествовале су изворне групе и појединци из општина Крушевац, Брус, Врњачка Бања, Лучани, Краљево, Трстеник, Горњи Милановац и Чачак. Представници Општине Чачак били су: мушка вокална групе из Трнавe, женска вокална група и фрулаш Милан Ковачевић из Љубића, мешовита вокална група и солиста на окарини Часлав Павловић из Прислонице и мешовита вокална група и дечји оркестар мандолина из Мрчајеваца. За XIV Републички сабор у Тополи одабрани су и представници Општине Чачак: гуслари из Амагерског друштва гуслара „Танаско Рајић” из Чачка, женска вокална група из Љубића КУД „Танаско Рајић” и мешовита вокална група КУД „Радиша Поштић” из Мрчајеваца. Наши представници били су међу најзапаженијим на Републичком сабору и добар део њиховог програма снимљен је за ТВ.

³² МИАЧ, САЧ, К-3, Извештаји о реализацији програма Савеза аматера 1974-1990. године.

³³ Десет сабора народног стваралаштва Србије 1972-1981, Београд, 1982, 17-65.

Регионални Сабор је 1987. године одржан у Мрчајевцима. Те године Сабор је био посвећен Вуковом јубилеју. Културно-уметничко друштво, Месна заједница и Основна школа „Милан Милошевић Ђопо” из Мрчајеваца припремили су посебан програм у част Вука Караџића. Наступили су представници шест општина региона, са изузетно успешним програмима. Ђорђе Радишић, представник Културно-просветне заједнице Србије, на завршној свечаности, предао је Повељу акције „Основна школа-културни центар” домаћину, варошици Мрчајевци.

У 1988. години одржан је XVII Сабор пореду. Због смањења трошкова није одржан Општински, већ је жири кроз такмичење села одабрао најуспешније за Регионални и Републички сабор. Традиционални Регионални сабор у Мрчајевцима одложен је за 1989. годину због поклапања термина са Републичким сабором. На Републичком сабору у Тополи Регион су представљали женска певачка група из Љубића и гуслари из Аматерског друштва гуслара „Танаско Рајић”-Дом ЈНА из Чачка.

Године 1990. Сабор народног стваралаштва Региона Краљево одржан је у Пријевору. Месна заједница, Основна школа „Милан Милошевић Ђопо” и КУД „Радојка Филиповић” прихватили су да буду домаћини сваке године. Због успешног организовања добили су признање Савеза аматера Србије, а ова манифестација је ушла у културни календар Србије. Међу награђенима био је и Пријевор (за развој културе).³⁴

Сусрети другарства радника Србије

Сусрети другарства радника Србије представљали су у почетку највећу манифестацију културно-уметничких и спортских достигнућа радника индустрије и рударства, а касније свих радника удруженог рада. Зачета је 1972. године, а покренула ју је, непосредно водила и помагала, Синдикална организација Србије. Овој манифестацији даван је посебан значај у предузећима која су због ње и формирала културно-уметничка друштва или њихове секције.

На овој манифестацији одржаној 1980. године у Врњачкој Бањи учествовала су културно-уметничка друштва „ФРА”, „ЦЕР”, „Абрашевић” и Фото-кино клуб „Чачак”.

Општинске Сусрете одржане 1983. године организовало је Општинско веће Савеза синдиката Чачка. Обезбеђени су опрема и музички инструменти, а ангажовани су и стручњаци за припремање програма у радничким друштвима. Учешће су узела сва радничка друштва, изузев „Абрашевића”, са свим секцијама. КУД „ЦЕР” и ЖКУД „Дуле Милосављевић” пласирали су се за регионалне сусрете.

У програму рада за 1984. годину предвиђено је да се један део Сусрета другарства одржи у Чачку, али нема података да ли је то и реализовано.

И 1985. године организатор општинских Сусрета било је Општинско веће Савеза синдиката Чачак. Ови сусрети су, ради уштеде средстава, организовани

³⁴ МИАЧ, САЧ, К-3, Извештаји о реализацији програма Савеза аматера 1974-1990. године.

заједно са Општинским комитетом Савеза социјалистичке омладине, тако да је иста манифестација обухватила и „Смотру младости '85". Савез аматера је финансирао припрему програма кроз стручновођење културно-уметничких друштава „Партизан”, „ЦЕР” и „Дуле Милосављевић”, као и набавку опреме. Ова смотре одржана је у Чачку 14, 17. и 18. маја 1985. године-фолклорно и музичко стваралаштво, 21. маја литерарно стваралаштво, 22. маја је отворена изложба ликовних аматера, а 24. маја је у Дому културе одржана завршна приредба на којој су учествовали најуспешнији извођачи „Сусрета другарства” и „Смотре младости '85". Учествовало је укупно 180 извођача из радничких аматерских друштава. Смотру је пратило више од 2.000 посетилаца. Жирији су за регионалне „Сусрете” одабрали следеће учеснике: за фолклорно-музичко стваралаштво културно-уметничка друштва „Дуле Милосављевић”, „ФРА” и „ЦЕР” и вокалне солисте и инструменталисте (Р. Петровић, М. Илић, А. Танасковић, М. Спасојевић, М. Ковачевић, З. Мојићевић); за регионалне сусрете одабран је и Плесни ансамбл Дома културе у Чачку; из области литерарног стваралаштва одабрани су Миодраг-Мишо Марковић, Новка Даниловић, Жарко Тасић, Љубиша Зимоњић и Рајко Којовић; из области ликовног и фото стваралаштва изабрани су Јасминка Павловић, Мира Минић, Милојица Сићевић, Милена Поповић, Георгина Брадоњић из Ликовног клуба „Слобода-2” и Милош Циврић за уметничку фотографију.³⁵

После општинског и регионалног такмичења 1987. године, на републичком такмичењу победило је КУД „Партизан” из Чачка. На овој манифестацији, коју организује Савез синдиката, поред ликовних аматера, учествовали су и литерарни ствараоци, музичари, играчи и певачи из радничких културно-уметничких друштава.

Године 1988. на Општинским сусретима учествовало је 350 чачанских аматера. Одржани су ликовна изложба, смотре литерарног стваралаштва, пет драмских представа и смотре фолклора и музике. За регионалну смотру пласирали су се ЖКУД „Дуле Милосављевић”, „ФРА”, Драмски студио Дома културе и Позориште „Раваси” из Чачка. Победник Републичке смотре из 1987. године, КУД „Партизан”, учествовао је на Савезним сусретима другарства.

На основу доступних података лако је сагледати величину и значај ових сусрета за радничку омладину, али и старије људство из удруженог рада, како се тада званично говорило. Да смо имали податке за сваку годину и да су они били исцрпни као за 1985. годину, још верније бисмо приказали њихову свеукупну активност.³⁶

Републички фестивал драмских аматера

При неким културно-уметничким друштвима постојале су драмске секције које су веома успешно припремале позоришне представе. Посебно се у том раду истицао КУД „Раде Станковић” из Бреснице.

³⁵ Да су извештаји за остале године овако исцрпно писани, аматерско стваралаштво у Општини Чачак било би веродостојније приказано.

³⁶ МИАЧ, САЧ, К-3, Извештаји о реализацији програма Савеза аматера 1974-1990. године.

На Регионалном такмичењу у Крушевици (сада Жичи) код Краљева (одржаном 25. јуна 1980) наступио је КУД „Милија Ћусловић” из Прислонице са представом „Вук Бубало”.

На Регионалној смотри у Горњем Милановцу, одржаној 1983. године, представници Чачка били су Народно позориште „Рајчевић” са представом „На пучини”, Драмски студио Дома културе са представом „Даме бирају” и КУД „Раде Станковић” из Бреснице са представом „Иза божјих леђа”. Аматери из Дома културе пласирали су се за Републички фестивал. КУД „Раде Станковић” добио је награду и био позван на Фестивал драмских аматера Србије (ФЕДРАС) у Мало Црнуће (16. септембра 1983), где је заслужио висока признања и похвале.

Године 1985. на Међуопштинској смотри драмских аматера учествовали су КУД „Раде Станковић” из Бреснице (са представом „Тражи се Дени Рејд” Р. Ђумовића, у режији Зорана Кривокапића), Драмски студио Дома културе Чачак (са представом „Мрешћењешарана” Александра Поповића, у режији Оливера Виторовића) и Народно позориште „Раваси” (раније „Рајчевић”) из Чачка (са представом „Поздрави неког” Б. Нешића и Виде Огњановић, у режији Зорана Кривокапића и са кореографијом балерине Љијане Дуловић (рађено је као мјузикл, са ВИС групом Позоришта)).

Фестивал Региона Краљево (1990. године) једним делом одржан је у Чачку. Драмски студио Дома културе у Чачку играо је представу „Кус петлић” од Александра Поповића, за коју је добио похвалу. Позоришни аматери су извели пет премијера у Чачку, а на летњој сцени у дворишту зграде у Улици Светозара Марковића 7 (сада Господар-Јованова) успешно су извели 10 представа за одрасле и децу.³⁷

Смотра омладинских хорова Србије

Омладински хор „3. децембар” при Дому културе у Чачку³⁸ успешно је радио под вођством Предрага Перуничкића, који је дошао из Новог Пазара. Већ прве године рада освајао је највише пласмане. Освојио је прво место у Републици Србији 1984. године. Године 1985. Омладински хор „3. децембар” је на Републичком фестивалу, одржаном у Новом Пазару 9. и 10. маја, поново освојио златну плакету и стекао право да учествује на Југословенском фестивалу омладинских хорова у Цељу, где је освојио сребрену плакету. Године 1987. Омладински хор „3. децембар” добио је златну плакету на Републичком такмичењу.

На Републичкој смотри хорова у Лесковцу учествовао је новоформирани хор старијих из Дома културе у Чачку. Омладински хор „3. децембар” је 1988. године освојио златну значку и прво место у Србији. Хор „3. децембар” и Хор старијих наступили су и на Фестивалу хорова подунавских земаља у Бугарској „Силистра

³⁷ МИАЧ, САЧ, К-3, Извештаји о реализацији програма Савеза аматера 1974-1990. године.

³⁸ Омладински хор „3. децембар” при Дому културе у Чачку, под диригентском палицом Предрага Перуничкића, уврстили смо у овај рад, пошто је освајао прва места у СФРЈ.

'88", где су имали по пет наступа. Оба хора су имала по седам наступа у току године поводом многих манифестација-од „Дисовог пролећа" до „Мокрањчевих дана".³⁹

Смотра ликовних аматера

Ликовно аматерско стваралаштво неговано је при културно-уметничким друштвима „ЦЕР" и „Слобода". У ликовној секцији КУД „ЦЕР" радили су Бранимир Чекеревац, познати ликовни стваралац и Видосав Кадић, познат по резбарским радовима. Ликовни клуб КУД „Слобода" је постао веома активан и запажен на свим смотрима на општинском, регионалном и републичком нивоу.

Године 1983. Ликовни клуб КУД „Слобода" учествује на Републичкој изложби ликовних аматера Србије у Нишу. Следеће године (1984) ликовни клубови КУД „Слобода" и КУД „ЦЕР" организују изложбу у Чачку и по селима општине. Ликовни клуб КУД „Слобода" 1988. године учествује на VIII Смотри ликовних аматера Србије. У Ликовном клубу активни су били Мира Минић, Милена Поповић, Јасна Павићевић, Милорад Радовановић, Миодраг Вуковић, Милојко Павић и други.

На Регионалној изложби у Трстенику, у октобру 1985. године, за даље такмичење пласирали су се Мира Минић, Милена Поповић, Милорад Радовановић, Миодраг Вуковић и Милојко Павић. На Републичку смотри пласирали су се Мира Поповић, Миодраг Радовановић и Милојко Павић. Савезно такмичење није одржано.⁴⁰

Ликовни клуб је 1987. године био веома активан, како на локалном, тако и ширем простору. Организовао је више изложби у СОУР „Слобода", али и у граду. На изложбама су наступали следећи аутори: Радомир Аранђеловић, Радомир Аћимовић, Мирослав Бербатовић, Небојша Бежанић, Миодраг Вуковић, Радомир Мудринић, Миленко Радовановић, Милорад Радовановић, Зоран Пантелић, Милојко Павић, Видосав Кадић, Слободан Чекеревац, Вук Томовић, Зоран Кораћ, Милена Поповић, Витомир Прелић и Раденко Ђорђевић.⁴¹

Смотра књижевног стваралаштва

Смотра књижевног стваралаштва одвијала се преко општинских, регионалних и републичког такмичења. Књижевни клуб имао је КУД „Слобода", а секцију КУД „Партизан" из Чачка.⁴²

³⁹ МИАЧ, САЧ, К-3, Извештаји о реализацији програма Савеза аматера 1974-1990. године.

⁴⁰ МИАЧ, САЧ, К-3, Извештаји о реализацији програма Савеза аматера 1974-1990. године.

⁴¹ Састав чланства се у Извештајима по годинама мења, што указује на прилив нових чланова.

⁴² Запажене резултате у литераном стваралаштву имали су чланови ових културно-уметничких друштава на смотрима (почев од општинских, па све до републичких).

У Књижевној секцији КУД „Партизан” Миодраг Марковић је постигао највише такмичарске домете. Године 1985. из области литерарног стваралаштва истакли су се Миодраг-Мишо Марковић и Новка Даниловић.

Литерарно стваралаштво при КУД „Слобода” било је масовније по броју чланова и њиховом стваралаштву. Најактивнији су били Жарко Тасић, Љубиша Зимоњић и Жарко Којовић, који су се 1985. године пласирали на регионалне „Сусрете”.⁴³

Прослава празника општинског, републичког и савезног значаја

На свим овим манифестацијама учествовала су културно-уметничка друштва са територије Општине Чачак, углавном са фолклорним и музичким секцијама. Прославе су одржаване за Први мај, Дан младости, Дан ослобођења Чачка и Дан Републике. Поједине празничне манифестације увеличаване су узвратним посетама друштава из Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, са којима су поједина чачанска културно-уметничка друштва имала успостављене побратимске везе.⁴⁴

Културно-уметничка друштва Општине Чачак имала су 1983. године успешне наступе пред бригадирима на Омладинским радним акцијама (ОРА) републичког и савезног нивоа („Ибар”, „Пештер”). Културно-уметничка друштва „ЦЕР”, „Прељина” и „Коле Марић” давала су културно-уметничке програме бригадирима на Ђердапу, Фрушкој Гори, Загребу...⁴⁵

Међурепубличка сарадња

Међурепубличка сарадња чачанских културно-уметничких друштава са културно-уметничким друштвима из бивших Република била је жива све до распада Југославије 1991. године. Успостављање међурепубличке сарадње започињано је на два начина. У то време било је актуелно братимљење месних заједница, односно села, са селима из бивших Република Југославије (братимили су се и градови). Други начин одвијао се директно између културно-уметничких друштава. Било је случајева да се прво успостави сарадња културно-уметничких друштава, па тек онда привредна сарадња.⁴⁶

КУД „Абрашевић” наступао је у свим деловима бивше Југославије. Готово је немогуће набројати градове и села у којима је наступала фолклорна секција овог културно-уметничког друштва: у Хрватској (Врбоска, Стари Град, Јелса, Книн,

⁴³ МИАЧ, САЧ, К-3, Извештаји о реализацији програма Савеза аматера 1974-1990. год.

⁴⁴ Више речи о овим везама биће у поглављу о међурепубличкој сарадњи културно-уметничких друштава.

⁴⁵ МИАЧ, САЧ, К-3, Извештаји о реализацији програма Савеза аматера 1974-1990. год.

⁴⁶ МИАЧ, САЧ, К-4, Програми и планови рада, финансијски планови и извештаји 1974-1983. године.

Кореница), Македонији (Скопље, Пробиштип, Велес, Штип), Босни и Херцеговини, у данашњој Републици Српској (Пале, Бања Лука, Требиње, Босанска Дубица), Словенији (Равне на Корошкем, Чрна, Дравоград, Пољна)...

ЖКУД „Дуле Милосављевић” већ од 1947. године наступа у градовима бивших југословенских Република: Сарајеву (Босна и Херцеговина), Карловцу, Српским Моравицама (Хрватска). Успоставио је веома плодну сарадњу са ЖКУД „Вељко Талевски” из Скопља и КУД „Васо Маскин” из Сарајева. У Међурејубличкој сарадњи 1989. године наставља сарадњу у оквиру размене програма са културно-уметничким друштвима „Железничар” из Приједора, „Младост” из Рудога, „Д. Дамјановић” из Книна, „В. Тасевски” из Скопља (30 година сарадње), „Иво Маскин” из Вараждина... Каснија гостовања по бившим републикама имају карактер међународне сарадње.

КУД „ЦЕР” из Чачка је 1980. године успоставио сарадњу са КУД „Прежихов Воранц” из Равни на Корошкем у Словенији. У Подравској Слатини (Хрватска), крајем маја је одржана манифестација збртимљених градова, када су одржана два концерта. Године 1984, поводом дана ослобођења Гостивара (Македонија), одржан је концерт. У Гостивару су гостовали и 1985. и 1989. године и том приликом настављају вишегодишњу сарадњу са КУД „Браћа Гиноски”. Продужена је и сарадња са КУД „Братство” из Равне на Корошкем (Словенија).

КУД Компаније „Слобода” из Чачка је 1983. године имало концерте у Гусињу, Плаву и Мурину (Црна Гора). У Плаву је 13. јула 1983. одржан концерт поводом прославе Дана устанка у Црној Гори и отварања хотела „Плавско језеро”. Маја месеца 1984. године наступали су на „Даруварским сусретима”. У јуну су гостовали у Загребу, где су приредили два концерта за бригадире СОРА „Загреб '84” и један у МЗ Максимир. У августу су у Огулину одржали два концерта. Године 1986. наступали су на манифестацији „Ђаковачки везови”, када је извршено братимљење са КУД ПИК „Ђаково” из Ђакова. У узвратној посети КУД „Јане Сандански” из термоелектране Неготино (Македонија) одржан је концерт у истоименом граду на Вардару. Године 1987. наступало је у Ђакову на позив РКУД „Ђаково” и на позив Радне организације „Криваја” из Завидовића (том приликом одржана су два концерта). Године 1988, у оквиру Међурејубличке сарадње, наступали су на фестивалу фолклора „Ђаковачки везови” у Ђакову (Хрватска) и разменом програма са КУД „Јане Сандански” из Неготина на Вардару.

КУД „Партизан” из Чачка је 1984. и 1985. години насупао у Добоју у оквиру сарадње са КУД „Исмет Капетановић” (БиХ). Године 1989. наставља сарадњу са КУД „Бошко Стругар” из Улциња (Црна Гора).

КУД „Богољуб Марић Коле” из Жаочана наступа 1984. и 1986. године у месту Чрна (Словенија).

КУД „ФРА” из Чачка је 1985. години наступао у Плаву, Гусињу, Сутомору и Перезића Дољу (Црна Гора). Године 1988. наставио је дугогодишњу сарадњу са КУД „Глигор Приличев” из Скопља, КУД Индустије алата из Требиња, КУД „Пале” са Пала, КУД „Тешањ” из Тешња (БиХ) и другима.

КУД „Раде Станковић” из Бреснице одржавао је братске односе са КУД „Иван Брник-Словак” из Јелисаваца код Нашица и КУД „Бошко Буха” из Новог Градца код Вировитице (Хрватска) у периоду од 1984. до 1989. године.

КУД „Танаско Рајић” из Љубића је 1986. години успешно гостовао у Бихаћу (Босна и Херцеговина). Године 1989. гостује у Какњу (Босна и Херцеговина; домаћин КУД „Дикан”). Гостује и у Теслићу (сада Република Српска). Бројна су гостовања и на другим просторима бивше Југославије.

КУД „Радиша Поштић” из Мрчајеваца и КУД „Нада Симовић” из Мојсиња имали су више наступа широм Југославије.

КУД „Милисав Петровић” из Парменца успоставио је сарадњу са КУД „Млади Металац” из Хаџића (БиХ), јер је Месна заједница Парменац потписала Повељу о братимљењу са Месном заједницом Хаџићи.

КУД „Прељина” из Прељине у међурепубличкој сарадњи 1986. године имао је наступ у Средишче об Драви, са збратимљеним друштвом из Средишча, Општина Ормож (Словенија), које им је било у узвратним посетама. Ова сарадња се наставила и током 1987, 1988. и 1989. године.

КУД „Милица Вучетић” из Слатине у међурепубличкој сарадњи гостовало је 1988. и 1989. године у збратимљеним Месним заједницама Котље и Чрна из Општине Равне на Корошкем и Месном заједницом Моравче из Општине Домжале (Словенија).

КУД „Хаџи-Продан Глигоријевић” из Трнаве имао је 1988. године концерт у Трнави (Хрватска).

КУД „Милија Ћусловић” из Прислонице одржавао је пријатељске односе са КУД из Руше код Марибора (Словенија).⁴⁷

Међурепубличка сарадња културно-уметничких друштава Општине Чачак одвијала се уз свесрдну помоћ друштвено-политичких организација и појединих предузећа, а посебно оних која су имала сопствена културно-уметничка друштва.⁴⁸ Ови сусрети су имали свечарске карактере за домаћина када су им организоване узвратне посете збратимљених општина, месних заједница и културно-уметничких друштава.⁴⁹

⁴⁷ Међурепубличку сарадњу, из објективних разлога, нису остварила следећа културно-уметничка друштва: „Миодраг Никшић” из Милићеваца, „Бамби” из Чачка, „Радојка Филиповић” из Пријевора, „Симо Урошевић” из Доње Трепче, „Студент” из Чачка, „Ракова” из Ракове, „Витомир Јовановић Курсула” из Горичана, „ФОЧ-Лугови” из Чачка, „Исидор Пауновић” из Миоковаца, „Ратко Митровић” из Чачка, „Вучић Петровић” из Доње Горевнице, „Сима Сарага” из Чачка, „ОШ Ратко Митровић” из Чачка.

⁴⁸ МИАЧ, САЧ, К-5, Програми и планови рада, финансијски планови и извештаји о раду 1984-1990. године.

⁴⁹ МИАЧ, САЧ, К-3, Извештаји о реализацији програма Савеза аматера 1974-1990. године

Међународна сарадња⁵⁰

Наступе на међународној сцени са територије Општине Чачак започиње Железничко културно-уметничко друштво „Дуле Милосављевић” већ у седмој деценији 20. века. Остала културно-уметничка друштва ће своја гостовања у иностранству започети после 1980. године.

ЖКУД „Дуле Милосављевић” из Чачка је међу првима изашао на међународну сцену.⁵¹ Године 1965. фолклорна секција ЖКУД представљала је Југославију на Европском фестивалу железничара који је одржан у Данској (Аркус), где су заузели прво место. Затим следе гостовања у Француској. Године 1968. ЖКУД гостује у Финској, где наступа у Хелсинкију, Олихију и Купију. Године 1973. ЖКУД наступом фолклорне секције поново осваја прво место на Фестивалу железничара Европе, овог пута у француском граду Сенту. У више наврата Друштво је приредило концерте у Паризу, Бриселу, Лијежу и другим градовима Западне Европе. Године 1990. ЖКУД је гостовао у Греноблу (Француска). Запажени су наступи на 10. Међународном фестивалу фолклора „Лерон” у Водњану (Хрватска), где је „Желе” освојио прво место у августу 2010. године. Величанствен концерт одржан је у Лабину, о чему је писала и њихова штампа. Уследио је позив за бројна гостовања и на другим фестивалима, као што су „Дани српске културе” у Истри.⁵²

КУД „Абрашевић” из Чачка своје прво међународно гостовање имао је 1980. године наступом у Аустрији, поводом три и по деценије победе над фашизмом и ослобођења заточеника злогласног логора у Маутхаузену. Уследили су посете Бирнштату (Немачка, 1982) и Кутну (Пољска, 1984). Године 1986. гостовали су у Француској и Шпанији. Наредних година наступају у Шпанији (1988), Пољској (1990), Украјини (1994) и Португалу (1996). Гостовали су и у САД од 27. јула до 18. августа 1997. године. Године 1998. следи гостовање у Бразилу, земљи фламенга. И следећих година КУД „Абрашевић” ниже гостовања у европским и ваневропским земљама: Чешка (2000), Мађарска (2000), Бугарска (2000), Италија (2001), Грчка (2002), Македонија (2002), Немачка (2003), Пољска (2004).⁵³

КУД „ФРА” из Чачка је 1980. године учествовао на Европском такмичењу радничких кајакашких клубова. Ово је било друго гостовање у Италији, где су наступали у Kanova di Ramizetu, Vetu d' Encu, Vitaminozeeu, Vedetu и Kano d' Encu. У оквиру међународне размене програма 1987. године КУД „ФРА” је учествовао у Турској на Међународном фестивалу фолклора у Инстанбулу и у Пољској. Године 1988. учествовали су на Балканском фестивалу фолклора „Мармараф фестивал” у

⁵⁰ Међународна сарадња културно-уметничких друштава од 1991. године односи се и на све дивше републике Југославије.

⁵¹ Подаци из брошуре КУД „Дуле Милосављевић” Чачак 1947-1977. год. (без имена аутора), Градска библиотека „Владислав Петковић Дис”, Завичајни фонд бр. 3924, 10-12.

⁵² За културно-уметничка друштва „Абрашевић” и „Дуле Милосављевић”, која имају значајну међународну сарадњу, нећемо набрајати сва гостовања, пошто је у питању велики број наступа остварених у иностранству.

⁵³ Радован М. Маринковић, Зоран Маринковић: *Чачански 'Ѕдрашевић' 1905-2005*, Чачак, 2005, стр. 135-148.

Инстанбулу. Гостовали су у Немачкој и Пољској у оквиру фабричке сарадње. Године 1990. гостовали су на Међународном фестивалу у Инстанбулу (Турска). У оквиру међународне сарадње КУД „ФРА“ организује Међународни фестивал „Са Овчара и Каблара“ у Чачку, на коме наступају и друштва из Бугарске, Пољске и Херцеговине (Требиње).

КУД „Богољуб Марић Коле“ из Жаочана угостио је 1980. године културно-уметничка друштва наших исељеника „Његош“ из САД, „Братство“ из Аустралије и друштво аматера из Канаде. Они су у Жаочанима одржали концерт за исељенике који су били у посети домовини. Ово културно-уметничко друштво под новим именом (КУД „Жика Живановић“) учествовало је на Међународном фестивалу дечјег фолклора у Грчкој (1999. године), где осваја прво место са кореографијом изворних корака „Чачански мотиви“. Године 2000. уследило је гостовање у Аустрији, где је домаћин била Српска заједница из Беча. На Ђурђевдан 2004. гостују у Општини Братунац (Република Српска), заједно са КУД „Шумадија“ из Милићеваца и младим трубачким оркестром из Коштунића.

КУД „Милисав Петровић“ из Парменца гостовао је 1981. и 1983. године у Клубу Југословена „Братство-јединство“ у Ниртингену (Немачка). Међународна сарадња са Клубом Југословена из Ниртингена настављена је 1984. и 1985. године, када су одржани бројни концерти у Ројтлингену. У Ниртингену су гостовали и 1989. године.

КУД „Нада Симовић“ из Мојсиња је прву међународну сарадњу остварио 1983. године, када је гостовао у Грчкој на Међународној смотри фолклора у Катеринију. Године 1986. гостовали су у Клубу Југословена „8. март“ у Декендорфу у Немачкој, а 1987. и 1988. године организовали су узвратну посету „Капели“ из Wjakendorfa (Аустрија). Гостовали су и у Колушком код Лођа (Пољска). Године 1990. гостовали су у Утрехту у Холандији, уз посредовање суграђанке Милене Вуксановић, која је тамо живела. Гостовали су и у Ђустендилу у Бугарској.

У оквиру прославе новембарских празника у Берхаузену и Штутгарту, 26. и 27. новембра 1983. године, КУД „Партизан“ из Чачка гостовао је у Клубу Југословена као гост фудбалског клуба „Војводина“. Године 1985. гостовали су у Клубу „Владимир Назор“ у Лудвигсбургу (СР Немачка). Године 1988. и 1989. настаљена је сарадња са клубовима Југословена „Владимир Назор“ из Лудвигсбурга, „Металац“ из Штутгарта и „Војводина“ из Берхаузена. Гостовали су и у Кракову (Пољска) и Братислави (Чехословачка). Године 1990. последњи пут су гостовали у Клубу „Владимир Назор“ из Лудвигсбурга.

КУД „ЦЕР“ из Чачка је 1985. године гостовало у југословенском Клубу „Младост“ у Osfidlendu-СР Немачка, а 1989. године настављена је сарадња са Заједницом клубова Југословена Баден-Виртембергу (СР Немачка). Поред гостовања у СР Немачкој, незаборавна су била игостовања у НР Пољској.

КУД „Слобода“ из Чачка је 1987. године одржао два концерта у Немачкој (Нови Улм и Саулгау). Године 1989. гостовао је за 8. март и 29. новембар у клубу наших радника у Гигену, Улму, Саулгау и Ридлингену (СР Немачка).

КУД „ФОЧ-Дугови” из Чачка гостовао је 1989. године у Дому културе „Сокот” у Пољској, а 1990. године у Скавини (Пољска).⁵⁴

КУД „Прељина” из Прељине гостовао је два пута у 1990. године у Пољској на „Краковском лету” у Катовицама (као гост „Академије за физичку културу”). Успешно је наступао на фестивалима у Пољској (Краков), Бугарској, Немачкој, Румунији (Темишвар).

КУД „Милија Ђусловић” из Прислонице, на основу Самоуправног споразума склопљеног 1988. године са Домом културе Биелско Биела (Пољска), вршио је размену програма и гостовања сваке године (споразум на пет година). КУД је 1990. године два пута гостовао у иностранству: на Фестивалу „ПЗКО ’90” у Хавижови (Чехословачка) и на „Краковском лету” у Кракову и другим градовима Пољске.

КУД „Танаско Рајић” из Љубића имао је наступе у Бугарској, Пољској, Турској, Немачкој и Русији. После 1991. године наступају у Теслићу (Република Српска), где освајају прво место на Свесрпском Сабору.

КУД „Радиша Поштић” из Мрчајеваца је у септембру 1998. године организовао седмодневну турнеју по Грчкој, где су учествовали на туристичкој манифестацији у Катеринију (три концерта).

КУД „Бамби” из Чачка је 2002. године, у организацији италијанске организације „Саградимо будућност”, наступао у Венецији, Тревизу и другим италијанским градовима, у њиховим школама, спортским центрима и домовима културе.

КУД „Српски јелек” из Чачка имао је наступе у Источном Сарајеву (БиХ) и Херцег Новом (Црна Гора).

КУД „Миодраг Никшић” (од 1997. „Шумадија”) из Милићеваца наступао је у Братунцу у Републици Српској (2004), а са културно-уметничким друштвом из Рогатице сарађивао и размењивао програме-наступе.

КУД „Витомир Јовановић Курсула” из Горичана је 1984. године добио позив од Белгијске телевизије да гостује у Белгији, Немачкој и Француској, али гостовање због финансијских проблема није реализовано.

За одлазак неког културно-уметничког друштва у иностранство требало је испунити неколико захтева. У првом реду неопходан је био позив из иностранства од културно-уметничког друштва или Клуба Југословена. Затим следи провера преко конзулата те земље. Потом је требало прибавити сагласност ондашњих општинских друштвено-политичких структура. Онда Савез аматера формира стручну комисију која посматра програм културно-уметничког друштва и даје оцену да ли може да представља општину и земљу. Тек када сви дају сагласност, онда се приступа реализацији путовања, уз обезбеђена финансијска средства. У већини случајева ова гостовања су била потпомагана од наших радника из иностранства преко клубова и секција. Према извештајима Савеза аматера Општине Чачак, није се десило да неко

⁵⁴ Међународну сарадњу нису остварила следећа културно-уметничка друштва: „Радојка Филиповић” из Пријевора, „Литопапир” из Чачка, „Симо Урошевић” из Доње Трпче, „Студент” из Чачка, „Раде Станковић” из Бреснице, „Ракова” из Ракове, „Хаши-Продан Глигоријевић” из Трнаве, „Исидор Пауновић” из Миоковаца, „Ратко Митровић” из Чачка, „ОШ Ратко Митровић” из Чачка.

културно-уметничко друштво није оправдало поверење које му је указано одласком на турнеју у другу земљу.⁵⁵

Стручно вођење културно-уметничких друштава

Стручно вођење културно-уметничких друштава, клубова и секција представљало је проблем од самог њиховог формирања. Многа удружења су морала да се сналазе како би успешно радила.

У циљу оспособљавања аматера за стручно вођење, а у сарадњи са Савезом аматера Србије, у Београду је у фебруару и марту 1980. године организован семинар за кореографију, који је трајао шест дана. На семинар је упућено 12 људи из следећих културно-уметничких друштава: „ЦЕР”, „Дуле Милосављевић”, „Радојка Филиповић”, „Милисав Петровић”, „ФРА”, „Милија Ђусловић”, „Прељина” и „Абрашевић”. Учесници семинара, између осталих, били су Драго Богдановић, Слободан Словић, Драгиша Цвијо Гавриловић и Нада Маринковић.⁵⁶

За потребе појединих секција Савез аматера је повремено ангажовао стручна лица из Чачка, као и из Београда. Оливер Виторовић је режирао у позоришту „Рајчевић”. Зоран Кривокапић, редитељ-аматер, режирао је у драмској секцији КУД у Бресници, где је освајао многе награде.

За пружање стручне помоћи Ликовном клубу „Слобода” ангажовани су Грујица Лазаревић и Божидар Плазинић. Предраг Перуничкић је ангажован за хорове у Дому културе у Чачку, а Слободан Словић за помоћ Заједници Рома у Чачку. Хација Хацић из Сарајева је ангажован за поставку муслиманских игара из околине Сарајева, а Братислав Грбић за поставку кореографије у КУД „ЦЕР”.

У стручном вођењу културно-уметничких друштава, клубова и секција, недостајали су уметнички руководиоци, кореографи, драмски и ликовни стручњаци. Проблем је представљало и обезбеђење музике за фолклорне секције, јер је требало плаћати музичаре. Због тога су у већини културно-уметничких друштава настојали да формирају музичке секције које би радиле у оквиру друштва.⁵⁷

⁵⁵ МИАЧ, САЧ, К-9, Међународна сарадња културно-уметничких друштава 1980-1991. године.

⁵⁶ Због недостатка стручног вођења, у почетку су ангажовани кореографи који су помагали у више друштава. Касније су на семинаре слати углавном дивши играчи, како би се оспособили за кореографе.

⁵⁷ МИАЧ, САЧ, К-3, Извештаји о реализацији програма Савеза аматера 1974-1990. године.

Самосталне секције, клубови и остали организовани облици рада аматера

Поред културно-уметничких друштава у саставу Савеза аматера, као чланови, деловали су:

Драмски студио Дома културе
Народно позориште „Рајчевић” (касније променило име у „Раваси”)
Фото-кино клуб Чачак
Књижевна омладина Чачка
Аматерско друштво гуслара „Танаско Рајић”
Књижевни клуб „Драгослав Грбић”
Ликовни клуб „Слобода”, радио у саставу КУД „Слобода”
Ликовна секција „ЦЕР” при КУД „ЦЕР”
Заједница Рома.⁵⁸

Клубови и секције су радили самостално или при установи културе, али су се преко Савеза аматера укључивали у наступе или такмичења од локалне средине до републичког нивоа, где су постизали завидне резултате.⁵⁹

Васпитно-образовни значај рада културно- уметничких друштава, клубова и секција

Рад културно-уметничких друштава представља велики допринос у очувању традиције и обичаја наших народа. То се првенствено огледа у упознавању младих са песмама, играма и обичајима који су неговани у прошлости. Млади су, дружећи се са вршњацима и учећи од старијих, доживљавали смисао колективног рада, дружења, путовања, наступа у земљи и иностранству.

У селима Општине Чачак после 1970. године једина забава за младе било је дружење у сеоским културно-уметничким друштвима, уз пробе и наступе на приредбама. Наступало се у селу и граду поводом празника и других манифестација.

Поједини чланови културно-уметничких друштава су по одласку на студије у друге градове настављали своје активности у тамошњим друштвима и културним организацијама.

⁵⁸ Извештаји о њиховом раду углавном су достављани ако је у току године било активности, почев од локалне средине, па до републичког нивоа.

⁵⁹ МИАЧ, САЧ, К-3, Извештаји о реализацији програма Савеза аматера 1974-1990. године.

Табела 2. Културно-уметничка друштва, клубови и секције у општини Чачак⁶⁰

Р. б.	Назив КУД	Број чланова
1.	КУД „Абрашевић” из Чачка	383
2.	КУД „Милија Ђусловић” из Прислонице	85
3.	КУД „Милисав Петровић” из Парменца	90
4.	РКУД „ФРА” из Чачка	197
5.	КУД „Надежда Симовић” из Мојиња	50
6.	КУД „ЦЕР” из Чачка	600 ⁶¹
7.	КУД „Радојка Филиповић” из Пријевора	48
8.	ЖКУД „Дуле Милосављевић” из Чачка	160
9.	КУД „Витомир Јовановић Курсула” из Горичана	нема података
10.	КУД „Богољуб Марић Коле” из Жаочана ⁶²	49
11.	КУД „Раде Станковић” из Бреснице	67
12.	КУД „Премина” из Прејине	70
13.	КУД „Радиша Поштић” из Мрчајеваца	130
14.	КУД „Милица Вучегић” из Слатине	нема података
15.	КУД „Танаско Рајић” из Љубића	110
16.	АКУД „Симо Урошевић” из Доње Трпче	50
17.	РКУД „Литопапир” из Чачка	128
18.	КУД РО „Партизан” из Чачка	78
19.	РКУД „Слобода” из Чачка	193
20.	КУД „Ракова” из Ракове	45
21.	КУД „Хаџи-Продан Глигоријевић” из Трнавe	55
22.	КУД „Исидор Пауновић” из Миоковаца	нема података
23.	КУД „Миодраг Никшић” из Милићеваца ⁶³	50
24.	КУД „Вучић Петровић” из Доње Горевнице	нема података
25.	Драмски студио Дома културе	нема података
26.	Градски оркестар Чачак	у саставу КУД „Абрашевић”
27.	Народно позориште „Рајчевић” из Чачка ⁶⁴	40
28.	Књижевна омладина Чачак	под патронатом ОК ССО Чачак
29.	Културно-просвета заједница Рома Чачак	нема података
30.	Фото-кино клуб Чачак	281

⁶⁰ МИАЧ, САЧ, К-2, Правилници и самоуправни споразуми Савеза аматера 1975-1990. године.

⁶¹ Односи се на број оних који су плаћали чланарину. Један део њих је активно наступао на приредбама.

⁶² После 1994. године носи име КУД „Живорад Жика Живановић” из Жаочана.

⁶³ После 1997. године зове се КУД „Шумадија” из Милићеваца.

⁶⁴ Позориште ће касније променити име у „Раваси”.

Р. б.	Назив друштва	Место	Основано	Обновљено	Угашено	Ради
1.	КУД „Абрашевић“	Чачак	1905.	/	/	Да
2.	КУД „Радиша Поштић“ ⁶⁶	Мрчајевци	1923.	1948.	/	Да
3.	ЖКУД „Дуле Милосављевић“	Чачак	1934.	/	/	Да
4.	КУД „Раде Станковић“	Бресница	1934.	/	1990.	Не
5.	КУД „Ратко Митровић“	Чачак	1949.	/	1953.	Не
6.	РКУД „Слобода“	Чачак	1950.	1978.	1990.	Не
7.	КУД „ЦЕР“	Чачак	1954.	1974.	1992.	Не
8.	КУД „Милица Вучетић“	Слатина	1957.	1975.	2002.	Не
9.	КУД „Радојка Филиповић“	Пријевор	1965.	1977.	1990.	Не
10.	КУД „Милија Ћусловић“	Прислоница	1969.	/	1990.	Не
11.	КУД „Надежда Симовић“	Мојсиње	1974.	/	/	Да
12.	КУД „Исидор Пауновић“	Миоковци	1974.	/	1989.	Не
13.	РКУД „ФРА“	Чачак	1976.	/	/	Да
14.	КУД „Милисав Петровић“	Парменац	1977.	/	/	Да
15.	КУД „Богољуб Марић Коле“	Жаочани	1978.	1994.	2004.	Не
16.	КУД „Прељина“	Прељина	1978.	/	2005.	Не
17.	КУД „Сима Сарага“	Чачак	1978.	/	1980.	Не
18.	КУД „Танаско Рајић“	Љубић	1979.	/	/	Да
19.	КУД „Ракова“	Ракова	1979.	/	1992.	Не
20.	КУД „Витомир Јовановић Курсула“	Горичани	1979.	1983.	1989.	Не
21.	КУД „Миодраг Никшић“	Милићевци	1980.	1997.	2004.	Не
22.	АКУД „Симо Урошевић“	Доња Трепча	1980.	/	1990.	Не
23.	КУД „Хаци-Продан Глигоријевић“	Трнава	1980.	/	1990.	Не
24.	РКУД „Литопапир“	Чачак	1980.	/	1990.	Не
25.	КУД РО „Партизан“	Чачак	1981.	/	1991.	Не
26.	ОКУД „Студент“	Чачак	1981.	/	1990.	Не
27.	КУД „Вучић Петровић“	Доња Горевница	Постојало је 1983. године			Не
28.	КУД „ОШ Ратко Митровић“	Чачак	1985.	/	1991.	Не
29.	КУД „ФОЧ Лугови“	Љубић	1985.	/	1990.	Не
30.	КУД „Бамби“	Чачак	1997.	/	/	Да
31.	КУД „Српски јелек“	Чачак	1999.	/	/	Да
32.	Заједница Рома	Чачак	1968.	/	/	Да
33.	Драмски студио-Дом културе	Чачак	1973.	/	? ⁶⁷	Не
34.	Фото-кино клуб	Чачак	1977.	/	/	Да
35.	Народно позориште „Раваси“	Чачак	1980.	/	?	Не
36.	Књижевни клуб „Драгослав Грбић“	Чачак	1980.	/	/	Да
37.	АД гуслара „Танаско Рајић“	Чачак	1981.	1994.	/	Да
38.	Књижевна омладина Чачак	Чачак	?	/	? ⁶⁸	Не

⁶⁵ МИАЧ, САЧ, К-2, Правилници и самоуправни споразуми Савеза аматера 1975-1990. године. Извештај Савеза аматера општине Чачак за 1987. годину у којем су планирана средства за рад.

⁶⁶ Културно-уметничка друштва оснивана или обнављана после Другог светског рата најчешће су добијала имена по партизанским борцима из тога места.

⁶⁷ За нека друштва, клубове или секције нисмо могли да утврдимо датуме почетка и престанка рада, јер је документација МИАЧ-а непотпуна.

⁶⁸ И поред упорног трагања о подацима када су поједина културно-уметничка друштва угашена, нисмо могли да дођемо до веродостојних података. Међутим, чињеница је да се време престанка рада појединих друштава углавном поклапа са бурним догађајима везаним за распад СФР Југославије.

Foundation and work of cultural-artistic associations in Cacak municipality

In the period from 1980 to 1990 members of the Association of amateurs had its successes and falls in their work. Thus, some cultural-artistic associations stopped working, mainly because of lack of financial means and space for practice (before all Workers' Cultural-artistic Association 'Litopapir' and Cultural-artistic Association 'CER'), and then there was a problem of professional management. Later they were continuing with their work with constant troubles which were following them.

After 1974 when all members of the Amateur Association had to pre register in accordance with the Constitution of 1974, inter republic and international cooperation was intensified which created bridges of connecting, not only cultural-artistic associations, but communal organizations of villages, municipalities and companies from where those cultural-artistic associations came from.

It is obvious that this was a golden period of work of Amateur Association and its members which was suddenly finished by the beginning of falling apart of Yugoslavia in 1991. After this many village cultural-artistic associations were fallen apart. The exceptions are cultural-artistic associations from Parmenac, Mojsinje and Mrcajevci. Cultural-artistic associations 'CER', 'Partizan', 'Sloboda', 'Litopapir', 'Foc', 'Sima Saraga' stopped working as the companies which founded them also stopped working or reduced their production to a minimum.

However, in the last decade of XX century, when the process of disassembling of some cultural artistic association was very intensive, new associations were founded-Cultural-artistic Associations 'Bambi' (1997) and 'Srpski jelek' (1999) in Cacak. Specific programs characterize them: 'Bambi' teach children folklore dances up to the age of 15, while 'Srpski jelek', except for national original songs, keeps the tradition of making old forgotten traditional dishes.

Nowadays, active cultural-artistic associations from the region of Cacak municipality, apart from performing on the local and republic level maintain international cooperation.

Ilija V. POPOVIC, PhD
Svetislav Lj. MARKOVIC, PhD

La création et l'activité des associations culturelles et artistiques dans la commune de Cacak

Lors de la période de l'année 1980 à l'année 1990, les membres de l'Union des amateurs eurent des hauts et des bas au travail. Ainsi, certaines associations culturelles et artistiques cessèrent leur activité, généralement en raison de manque de ressources et d'espace pour les entraînements (avant tous, RKUD "Litopapir" et KUD "Cer") et, en dernier, en raison de manque de gestion compétente. Plus tard, ils renouvelèrent leur activité avec des difficultés permanentes qui les accompagnèrent au travail.

Après l'année 1974, lorsque tous les membres de l'Union des amateurs durent se réenregistrer (selon la Constitution de 1974), la collaboration interrpublicaine et internationale, qui eut créé les ponts de rapprochement, non seulement des associations culturelles et artistiques, mais aussi des communautés locales-des villages, des communes et des entreprises d'où proviennent les associations culturelles et artistiques, s'intensifia.

Il est évident que ce fut la période d'or de l'activité de l'Union des amateurs et de ses adhérents, qui s'acheva brusquement au début de l'effondrement de la Yougoslavie, en 1991. Après cela, la fermeture rapide de plusieurs associations culturelles et artistiques rurales se produit. Les exceptions furent les associations culturelles et artistiques de Parmenac, Mojsinje et Mrcajevac. Les associations culturelles et artistiques "Cer", "Partizan", "Sloboda", "Litopapir", "Foc", "Sima Saraga" interrompirent leur activité, car les entreprises, qui les créèrent, cessèrent leur activité ou diminuèrent considérablement l'ampleur de leur travail.

Cependant, lors de la première décennie du XXème siècle, lorsque le processus de fermeture de certaines associations culturelles et artistiques fut très intensif, la formation du KUD "Bambi" (1997) et du KUD "Srpski jelek" (1999) survint à Cacak. Des programmes spécifiques les distinguent : "Bambi" s'adonne au folklore avec des enfants d'âge limite de 15 ans, tandis que "Srpski jelek", mis à part les chants traditionnels, favorise également la tradition de préparation des plats anciens oubliés.

À présent, les associations culturelles et artistiques de la région de la commune de Cacak, en dehors des spectacles donnés au niveau local et républicain, entretiennent également une coopération internationale.

Ilija V. POPOVIC, Dr
Svetislav Lj. MARKOVIC, Dr